

AZƏRBAYCANIN QƏRB BÖLGƏSİNDƏ LEYLATƏPƏ MƏDƏNİYYƏTİNİN YAŞAYIŞ MƏSKƏNLƏRİ

Nəcəf Müseyibli

necef_museibli@mail.ru

(AMEA-nın Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu)

Açar sözlər: Böyük Kəsik, Selaxan, yaşayış yeri, eneolit, Ön Asiya

Qafqaz arxeologiyasının ən mühüm elmi problemlərindən biri xalkolit dövrünə aid Leylatəpə mədəniyyətinin tədqiqidir. İ.Nərimanov tərəfindən Qarabağda eyni adlı yaşayış məskəninin qazıntısı nəticəsində XX əsrin 80-ci illərində müəyyən edilmiş Leylatəpə arxeoloji mədəniyyəti (9), son illərə qədər demək olar ki, yalnız bir abidə əsasında məlum idi. Son illər ərzində Azərbaycan ərazisində bu mədəniyyətə aid çoxsaylı abidələr aşkara çıxarılmış və qazıntılar aparılmışdır. Bakı – Tbilisi – Ceyhan neft kəmərinin çəkilişi ilə əlaqədar aparılan arxeoloji qazıntı işlərini xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Bu layihə çərçivəsində aparılan çöl tədqiqatları zamanı 2004-2005-ci illərdə Azərbaycanın qərb bölgəsində I Böyük Kəsik, I Poylu, II Poylu, Ağılı dərə kimi yaşayış yerləri, Cənubi Qafqaz arxeologiyası üçün ilk dəfə olaraq eneolit dövrünə aid Soyuqbulaq kurqanları aşkar edilərək geniş qazıntı işləri aparılmışdır.

Bütün bunlardan əlavə, sonrakı illərdə Ağstafa rayonu ərazisində müəllif tərəfindən aparılan arxeoloji kəşfiyyat işləri nəticəsində Leylatəpə mədəniyyətinə aid daha bir neçə yaşayış məskənləri aşkar edilmiş, yerüstü materiallar və surflar əsasında ilkin araşdırmalar aparılmışdır. Bu abidələr aşağıdakılardır:

II Böyük Kəsik. Bu yaşayış yeri I Böyük Kəsikdən 350 m şərqdə, müasir əkin sahələrinin əhatəsində təqribən 1,2 hektar ərazini əhatə edir. Oval formalı sahəyə malik abidə təqribən 1 m hündürlüyündəki tərədən ibarətdir. Az miqdarda zədələnmələr nəzərə alınmazsa, abidənin ümumi sahəsi dağıntılara məruz qalmamışdır. Yaşayış yeri neft kəməri marşrutundan kənar qaldığından həmin mərhələdə orada qazıntı işləri aparılmamışdır. Lakin abidədən çox seyrək rast gəlinən yerüstü arxeoloji materiallar toplanmışdır. Bunlar müxtəlif saxsı qablara məxsus keramika və çaxmaqdaşından, az miqdarda obsidiandan hazırlanmış kəsici daş alətlərdir. Həmin daş alətlər əsasən oraq dişlərindən ibarətdir. Keramika məmulatı narıncı, qonur rəngli olub, bitki qatışıqlı gildən bişirilmişdir. II Böyük Kəsik yaşayış yerinin bu yerüstü tapıntıları I Böyük Kəsik abidəsinin üst layının materialları ilə eyniyyət təşkil edir.

III Böyük Kəsik. 2007-ci ilin oktyabr ayında Şəmkir, Tovuz və Ağstafa rayonları ərazisində, BTC marşrutu dəhlizində vaxtilə qazıntı aparılmış

və bu dəhlizin bilavasitə kənarlarında yerləşən mühüm elmi əhəmiyyətə malik abidələrin hazırkı vəziyyətini yoxlamaq məqsədi ilə BTC Şirkəti xətti ilə həmin rayonlara səfər edilmişdir. Qısa müddətli bu səfər zamanı, I və II Böyük Kəsik abidələri və ətraf sahələr nəzərdən keçirilərkən eyni tipli daha bir qədim yaşayış məskəni qeydə alınmışdır. Həmin abidə III Böyük Kəsik adlandırılmışdır.

III Böyük Kəsik I Böyük Kəsikdən 800 m cənubi-şərqdə düzənlik ərazidə, BTC neft kəməri marşrutunun 437-ci km-də yerləşir. Bu qədim yaşayış yeri oval formaya malik olub sahəsi şimali-qərb – cənubi-şərq istiqamətində 110 m, şimali-şərq – cənubi-qərb istiqamətində 45 m ərazini əhatə edir. Süni təpə formasındakı abidənin maksimal hündürlüyü müasir yer səthindən 50-60 sm-dir. Yaşayış yerinin qərb tərəfini Bakı – Supsa neft kəməri kəsib keçmişdir. Abidənin üstü nisbətən yumşaq qara torpaqdan ibarətdir.

III Böyük Kəsik qədim yaşayış məskəninə baxış keçirdiyimiz zaman saxsı qab fraqmentlərinin abidənin üstündə səpələnmiş vəziyyətdə olduğunu müşahidə etdik. Eyni zamanda burada çaxmaqdaşı parçaları da vardır. Onlar əsasən parçalanmış qəlpələrdən və kəsici alət hazırlanması üçün tədarük edilmiş fraqmentlərdən ibarətdir. Abidədən yerüstü materiallar qismində keramika məmulatı və bir ədəd çaxmaqdaşı alətin fraqmenti götürülmüşdür.

Keramika məmulatı (Tablo I) əsasən çəhrayı, az hallarda isə qonur rəngli olub müxtəlif tip qabların fraqmentləridir. Onların məxsus olduğu qablar həm bitki qatışıqlı (“keyfiyyətli keramika”), həm də qeyri-üzvi (xırda daş, qum və s.) qatışıqlı (“kobud keramika”), yaxşı yoğrulmuş gildən hazırlanmış və keyfiyyətlə bişirilmişdir. Toplanmış keramika məmulatlarının əksəriyyəti qalın və nazik divarlı qabların gövdə hissələrinin parçaları olduğundan onların hansı tip qablara aid olmasını müəyyənləşdirmək mümkün deyil. Bununla yanaşı küp, küpə, kuzə tipli qabların fraqmentləri də aşkar edilmişdir.

Küp parçalarından ikisi qıfşəkilli ağız kənarının fraqmentləridir. Onların hər ikisi xaricə qabarıqdır. Bu ağız kənarlarının hər ikisinin xaricdən aşağı hissəsi səliqəsiz çəkilmiş xətlə əhatələnib. Bunların hər ikisi geniş ağızlı küplərə aiddir. Üçüncü küp parçası çiyin hissənin fraqmentidir. Dar boğazlı bu küpün çiyindən boğaza keçid hissəsi daha qalındır.

Bir ədəd *küpənin* ağız kənarının parçası aşkar edilmişdir. Qıfşəkilli bu ağız kənarının xaricdən aşağı hissəsi bişirilmədən əvvəl barmaqla çəkilmiş kanalvari zolaqla əhatələnmişdir.

Kuzə tipli qabların ağız fraqmentləri aşkar edilmişdir. Həmin fraqmentlərə əsasən kuzələrin ağız kənarının hündür, qıfşəkilli və silindrik

formalı olmaları müəyyən edilmişdir. Onların üzərinə çəkilmiş anqob tökülmüşdür.

Qabların gövdə hissələrinə məxsus fraqmentlərdən biri narın qum qatışıqlı gildən çəhrayı rəngdə bişirilmiş qalın divarlı qaba aiddir. Onun üstündə bişirilmədən əvvəl vurulmuş batıqdan ibarət gözsəkili işarə saxlanmışdır (Tablo I, №8). Nazik divarlı qaba aid daxildən çəhrayı, xaricdən qonur rəngli digər bir fraqment üzərində isə bişirilmədən əvvəl çəkilmiş qısa düz xətlərdən ibarət işarələr vardır.

“Kobud keramika” kateqoriyasına aid bir qab parçasının daxili səthi çəhrayı rəngdədir. Onun xarici səthi əlavə, nazik qonur rəngdə gil qatı ilə suvanmışdır.

Yaşayış yerində qablardan əlavə, keyfiyyətli keramika kateqoriyasına aid saxsı qabların qalıqlarından hazırlanmış, ortası deşikli diskşəkili əşyaların fraqmentləri də aşkar edilmişdir (Tablo I, №9, 10).

III Böyük Kəsik eneolit dövrü yaşayış məskənindən yerüstü materiallar qismində götürülmüş keramika məmulatı Leylatəpə, I və II Böyük Kəsik, Poylu yaşayış məskənlərinin və Soyuqbulaq kurqanlarının materialları ilə eyniyyət təşkil edir. Məhz buna əsasən III Böyük Kəsik qədim yaşayış məskənini e.ə. IV minilliyin birinci yarısına aid etmək və Leylatəpə arxeoloji mədəniyyətinə məxsus olmasını qeyd etmək mümkündür.

Selaxan. Abidə Böyük Kəsik qəsəbəsi yaxınlığında, I Böyük Kəsik yaşayış məskənindən təqribən 1,5 km cənubi-şərqdə düzənlik ərazidə yerləşir. Selaxan yaşayış yerini və onun yaxınlığında yerləşən III Böyük Kəsik yaşayış məskənini Bakı - Supsa neft kəməri kəsib keçir. Buna baxmayaraq bu abidələr 2007-ci ilədək elmə məlum deyildi. Yaşayış yerinin qalıqları müasir yer səthindən 40-50 sm hündürdür və şimali-qərb – cənubi-şərq istiqamətində uzunsov-oval planlıdır. Yerüstü materialların yayılmasına əsasən abidənin sahəsi 250 m uzununda və 150 m enində olmaqla 3 hektardan artıqdır. Bakı – Supsa kəmərinin tikintisi zamanı törədilmiş dağıntıdan başqa abidə əlavə dağıntıya məruz qalmamışdır. Zəngin, çoxsaylı keramika və daş məmulatından ibarət yerüstü materiallar abidənin bütün sahəsində səpələnmişdir. Onlara daha çox yaşayış yerinin mərkəzi – Bakı – Supsa xəttinin kəsib keçdiyi sahədə rast gəlinir. Bu, kəmərin üçün xəndək qazılarkən alt qatlardan arxeoloji materialların torpaqla qarışıq yerin müasir səthinə çıxarılması ilə əlaqədardır.

Qazıntı üçün Bakı – Supsa kəmərinə 18 m qərbdə 100 m² sahə seçilmişdi (neft kəmərinə belə yaxın məsafədə qazıntı aparmaq üçün Sənaye və Energetika Nazirliyindən, BP şirkətindən və Ərazilərin Minalardan Təmizlənməsi üzrə Agentlikdən (ANAMA) xüsusi yazılı razılıqlar alınmışdır). Qazıntı 20 sm dərinliyə çatdırılanadək torpaq yumşaq olub asan qazılır. Daha dərinə getdikcə gil qatışıq bərk torpaq qatı aşkara çıxır. Buna görə də təbəqəni yoxlamaq üçün qazıntı sahəsi 25 m²-ə qədər kiçildildi və 40 sm dərinliyədək

qazıldı. Daha sonra qazıntı 12,5 m² ölçüdə 130 sm dərinliyə çatdırıldı. Keramika fraqmentlərindən və daş məmulatından ibarət arxeoloji materiallar 120 sm dərinliyədək aşkar edilir. Müəyyən edildi ki, bütün təbəqə son eneolit dövründə baş vermiş müntəzəm subasmalar nəticəsində əmələ gəlmiş allüvial çöküntüdə ibarətdir. Qazılan bütün təbəqədə arxeoloji materialların aşkar edilməsi yaşayış yerinin dərhal deyil, tədricən tərk edilməsini göstərir. Zəngin mədəni təbəqə qatının çox güman ki, Bakı – Supsa kəmərinin keçdiyi hissədə olması səbəbindən qazıntı işləri dayandırıldı. Bilavasitə kəmərin yaxınlığında qazıntı işlərinin aparılmasına icazə verilmir. Burada qazıntı sahəsindən tapılan materiallar digər yerüstü arxeoloji materiallarla eyniyyət təşkil edir.

Keramika məmulatı (Tablo II-IV). Selaxan yaşayış yerində aşkar edilmiş keramika məmulatı bütün göstəriciləri ilə I Böyük Kəsik yaşayış yerinin və Leylatəpə mədəniyyətinə aid digər abidələrin (5; 2) keramikası ilə eyniyyət təşkil edir. Onlar qırmızı, qonur, az hallarda çəhrayı, tünd boz və qara rənglidirlər. Leylatəpə mədəniyyətinin digər abidələrində olduğu kimi Selaxan yaşayış məskənində də aşkar edilmiş keramika məmulatı gilinin tərkibinə görə dörd qrupa bölünür: 1) bitki qatışıqlı, 2) təmiz tərkibli, 3) qeyri-üzvi qatışıqlı, 4) bitki və qeyri-üzvi qatışıqlı. İlk iki qrup «keyfiyyətli keramika», üçüncüsü isə «kobud keramika» kateqoriyasına aid edilir. Birinci kateqoriyaya aid keramika say üstünlüyünə malikdir.

Küplər bir qayda olaraq «keyfiyyətli keramika» kateqoriyasına aiddirlər. Bu tip qablara aid ağız kənarları və gövdə fraqmentləri aşkar edilmişdir. Bütün ağız kənarlarına aid hissələrdə dulus çarxında fırlanmanın izləri müşahidə edilir. Küplər qırmızı, qonur, az hallarda isə çəhrayı rənglidirlər. Ağız kənarları qıfşəkillidir.

Küpələr əsasən iri ölçülüdür. Onların gili bitki qatışıqlıdır. Keyfiyyətli bişirilmiş bu qabların səthinə açıq yaşıl rəngli anqob çəkilmişdir. Dulus çarxında formalaşdırılmış bu küpələrin enli ağız kənarı qıfşəkillidir. Ağız kənarının sonluğu xaricdən azacıq qabarıqdır. Kiçik ölçülü küpə fraqmentlərinə az hallarda rast gəlinir. Onların da ağız kənarı qıfşəkillidir. Bəzən təmiz gildən hazırlanmış kiçik həcmli küpə fraqmentləri aşkar edilir. «Kobud keramika» kateqoriyasına aid küpələrin ağız kənarı düzdür. Onlar əsasən tünd qonur rənglidir. Bir ədəd tünd boz rəngli küpənin köbəli ağız kənarı fraqmenti tapılmışdır.

Xeyrələr daha çox «keyfiyyətli keramika» kateqoriyasına aiddirlər. Az hallarda «kobud keramika» kateqoriyasına aid xeyrələrə də rast gəlinir. Bu tip qabların ağız kənarı əsasən xaricdən qabarıqdır. Bəzən eyni zamanda ağız kənarını daxildən zəif çıxıntı əhatələyir.

Kasalar açıq qonur rənglidirlər. Onların düz ağız kənarı azacıq xaricə meyillidir. Çiyin hissəsi çıxıntılı olduğundan gövdə bikonik formalıdır.

Hər hansı bir qabın oturacaq hissəsi aşkar edilməmişdir. Belə ki, Leylatəpə mədəniyyətinə aid digər abidələrdə olduğu kimi Selaxan yaşayış yerində də istehsal edilmiş saxsı qablar yuvarlaq altlıqlı olmuşlar. Bu mədəniyyətə aid yastı və ya dabanlı oturacaq qablara təsadüfi hallarda rast gəlinir.

Daxili və yaxud xarici səthi tünd qırmızı boya ilə örtülmüş qab fraqmentləri tapılmışdır. «Kobud keramika» kateqoriyasına aid səthi “daraqlanmış” qab qalıqları da aşkar edilmişdir. Bir ədəd, divarında bişirilməzdən əvvəl çoxlu deşiklər açılmış, çox ehtimal ki, süzgəc funksiyalı qabın fraqmenti aşkar edilmişdir.

Keramika məmulatı içərisində bir neçə ədəd *diskşəkilli əşyaları* da qeyd etmək lazımdır (Tablo IV, №1-4). Onların hamısı fraqment halında aşkar edilmişdir. Əsasən bitki qatışıqlı gildən hazırlanmış qabların divar fraqmentlərindən düzəldilmiş disklərin ortasından ikitərəfli deşmə üsulu ilə deşik açılmışdır. Az hallarda bitki qatışıqlı olmayan diskşəkilli əşyalara da rast gəlinir. Onların diametri 5-6 sm-dir. Bir ədəd diskşəkilli əşya qab fraqmentindən deyil, çiy gildən formalaşdırılmış, sonra isə bişirilmişdir. Digər belə bir tapıntı yalnız I Böyük Kəsik yaşayış məskənindən məlumdur (3; 2).

Daş məmulatı. Daş məmulatı erkən əkinçilik mədəniyyəti üçün səciyyəvi olan əmək alətlərindən ibarətdir. Əldə edilmiş taxılın üyüdülməsi üçün istifadə edilmiş dən daşları məsaməli tuf daşlarından hazırlanmışdır. Belə daş alətlər yalnız fraqmentlər halında aşkar edilmişdir.

Çay daşlarından hazırlanmış alətlər əsasən sürtgəc və dəstə tipli alətlərdən ibarətdir (Tablo IV, №5, 6). Yastı-uzunsov formaya malik bu alətlərin bəzən bir, bəzən isə hər iki sonluğundan istifadə edilmişdir. Çay daşından hazırlanmış bir neçə kiçik ölçülü alətlər tapılmışdır. Nazik uzunsov formalı bu alətlərin sonluqlarında zəif işlənmə izləri müşahidə edilir. Görünür, belə alətlərdən daha böyük diqqət tələb edilən kiçik həcmli işlərdə istifadə edilmişdir.

Daş məmulatının böyük əksəriyyətini kəsici alətlər təşkil edir (Tablo V). Çoxlu sayda belə alətlər həm yerüstü materiallar qismində, həm də qazıntı zamanı aşkar edilmişdir. Qərbi bölgəsindəki Leylatəpə mədəniyyəti abidələrinin kəsici daş məmulatının başlıca fərqləndirici xüsusiyyəti onların böyük əksəriyyətinin (87-90%-nin) çaxmaq daşından hazırlanmasıdır (3). Bu baxımdan Selaxan yaşayış yeri də istisnaıq təşkil etmir. Burada aşkar edilmiş kəsici alətlərin böyük əksəriyyəti solğun yaşıl, boz və qonur rəngli müxtəlif növ çaxmaqdaşından hazırlanmışdır. Lövşəşəkilli bu alətlərin hər iki tərəfi dişəklənmişdir. Kəsici alətlərin bir qismini oraq dişləri təşkil edir ki, bu da öz növbəsində yaşayış yerinin qədim sakinlərinin oturaq əkinçiliklə məşğul olmasını bir daha sübut edir. Eyni zamanda, qaşov, sıyrığal funksiyalı alətlər və nukleuslar da aşkar edilmişdir. Obsidiandan hazırlanmış qəlpələrə təsadüfi hallarda rast gəlinir.

Beləliklə, Azərbaycanın qərb bölgəsində Leylatəpə mədəniyyətinə aid çoxsaylı abidələrin aşkar olunması ilk növbədə bu mədəniyyətin son eneolit dövründə – e.ə. IV min. birinci yarısında daha geniş arealda və intensiv şəkildə yayıldığını göstərir. Digər tərəfdən, həm qazıntıların aparıldığı, həm də ilkin kəşfiyyat işlərinin aparıldığı abidələrin tapıntıları Leylatəpə mədəniyyətinin daha ətraflı araşdırılması üçün zəngin materiallar vermişdir. Müəyyən edilmişdir ki, Leylatəpə mədəniyyəti yaşayış məskənlərinin başlıca xüsusiyyətlərindən biri onların lokal qruplar halında yerləşməsidir.

Keramika məmulatının əsas xüsusiyyətləri bu abidələrin və bütövlükdə Leylatəpə mədəniyyətinin bir tərəfdən Ön Asiya, digər tərəfdən isə Şimali Qafqazın Maykop mədəniyyəti ilə bağlı olduğunu sübut edir. Saxsı qabların tipoloji olaraq ən yaxın paralelləri Şərqi Anadolu – Şimali Mesopotamiya bölgələrindəki Arslantəpə, Təpə Qavra, Tell Xəznə (12; 10; 13; 11; 8) və s. abidələrdən məlumdur. Maykop mədəniyyətinin erkən mərhələsinə aid demək olar ki, bütün abidələrdən belə qablar, o cümlədən üzərində “dulusçu işarələri” olan qablar aşkar edilmişdir (6; 7).

Ümumiyyətlə, son araşdırmalar Leylatəpə arxeoloji mədəniyyətinin əvvəllər hesab edildiyi kimi, Ubeyd və ya Uruk abidələri ilə bağlı olmadığını sübut edir. Leylatəpə mədəniyyətinə aid abidələrin tədqiqi bu mədəniyyətin mənşə etibarilə Uruk mədəniyyətinin Şimali Mesopotamiya və Şərqi Anadoluya yayılmasına qədərki post-ubeyd dövrü son xalkolit mədəniyyəti daşıyıcılarının həmin bölgələrdən Cənubi Qafqaza miqrasiyası nəticəsində meydana çıxdığını və Şimali Qafqazda Maykop mədəniyyətinin yaranması üçün bir mənbə olduğunu təsdiq edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Müseyibli N.Ə. Ağstafa rayonunda son eneolit dövrü kurqanları. // «Azərbaycan arxeologiyası» jurnalı. Səh. 11-17. Bakı, 2005, №1-4.
2. Müseyibli N. Böyük Kəsik eneolit dövrü yaşayış məskəni. Bakı, 2007.
3. Müseyibli N.Ə. Eneolit dövrü I Böyük Kəsik yaşayış məskənində arxeoloji qazıntıların nəticələri // «Azərbaycan arxeologiyası və etnoqrafiyası» jurnalı. 2006, №1, Bakı.
4. Müseyibli N.Ə. Eneolit dövrü II Poylu yaşayış yerində arxeoloji qazıntılar // «Azərbaycan arxeologiyası və etnoqrafiyası» jurnalı. 2008, №1. Bakı
5. Алиев Н., Нариманов И. Культура северного Азербайджана в эпоху позднего энеолита. Баку, 2001.
6. Корневский С.Н. Знаковая керамика Кавказа эпохи энеолита и ранней бронзы // *Древности Северного Кавказа. Москва, 1999, 7-23*
7. Мунчаев Р.М. Кавказ на заре бронзового века. Москва, 1975
8. Мунчаев Р. М., Мерперт Н. Я., Амиров Ш. Н. Телль Хазна I: Культурно-административный центр IV–III тыс. до н. э. в северо-восточной Сирии. Москва, 2004

9. Нариманов И.Г. Обейдские племена Месопотамии в Азербайджане // *Всесоюзная археологическая конференция "Достижения советской археологии в XI пятилетке"*. Тезисы докладов. Баку, 1985, 271-272
10. Braidwood R.J., Braidwood L.S. Excavations in the Plain of Antioch. Oriental Institute Publications L.X.: University of Chicago Press. Chicago, 1960
11. Frangipane M. Yakındoğuda devletin doğuşu. İstanbul, 2002
12. Tobler A. İ. Excavations at Tepe Gawra. Philadelphia, 1950, Vol. II
13. Trufelli F. Standardisation, mass production and potter's marks in the late chalcolithic potteri of Arslantepe (Malatya). *Origini. Roma. Vol. XVIII. 1994, 245-289.*

SETTLEMENTS OF LEILATEPE CULTURE IN WESTERN REGION OF AZERBAIJAN

Najaf Museibli

Summary

Key words: Beyuk Kesik, Selakhan, settlement, chalcolithic, Front Asian

As a result of archaeological researches in western Azerbaijan, due to the construction of the Baku - Tbilisi – Jeyhan pipeline was identified and studied such settlements as Boyuk Kesik I, Poylu I, Poylu II, Agili dere and kurgans of Soyugbulag. All these monuments date from the IV millennium BC and refer to the Leilatepe archaeological culture.

In the following years, during the exploratory works in the territory of Agstafa district were discovered some other settlements of Leilatepe culture: Boyuk Kesik II, Boyuk Kesik III and Boyuk Kesik Selahan. Monuments are located (from 350 m to 1.5 km) not far from the settlement of Boyuk Kesik I. In all areas the cultural layer is located mostly below the current level. In the settlements Boyuk Kesik II and III were collected surface material, but in Selahan was dug an exploring pit/shaft.

Archaeological material, especially ceramics, is identical with finds from the settlements Boyuk Kesik I, Poylu, Leilatepe, close to the Front Asian, and the Maikop culture of the North Caucasus. Like other monuments of Leilatepe culture these settlements, in their origins are not related to Ubaid or Uruk cultures as it is considered by many researchers, but to the Late Chalcolit of post-Ubaid period of Eastern Anatolia - Northern Mesopotamia of the end of V - early IV millennia BC. Uruk culture spread in the regions of Front Asia only since the mid IV millennium BC that is, since the end of Leilatepe culture in the South Caucasus. Therefore, no

links existed between the Leilatepe and Uruk cultures and the archeological facts did prove the spread of Uruk culture in the South Caucasus.

ПОСЕЛЕНИЯ ЛЕЙЛАТЕПИНСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ЗАПАДНОМ РЕГИОНЕ АЗЕРБАЙДЖАНА

Наджаф Мусебли

Резюме

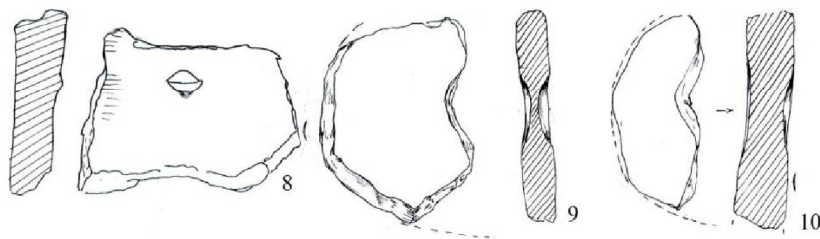
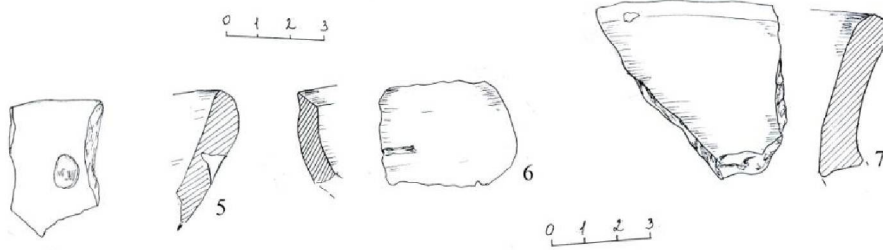
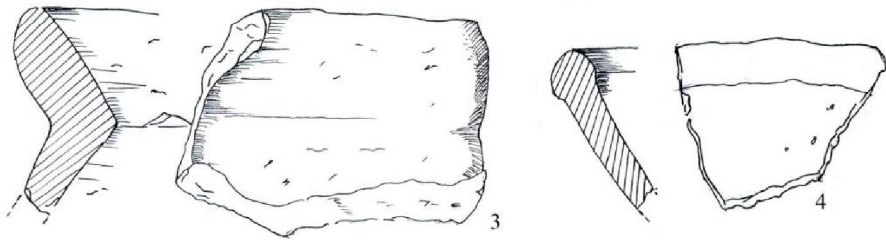
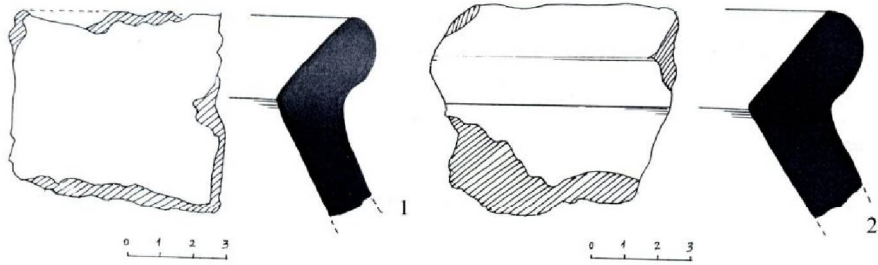
Ключевые слова: **Беюк Кесик, Селахан, поселение, энеолит, Передняя Азия**

В результате археологических исследований в западном Азербайджане, в связи со строительством нефтепровода Баку – Тбилиси – Джейхан, выявлены и изучены такие поселения как Беюк Кесик I, Пойлу I, Пойлу II, Агылы дере и курганы Союгбулага. Все эти памятники датируются началом IV тыс. до н.э. и относятся к лейлатепинской археологической культуре.

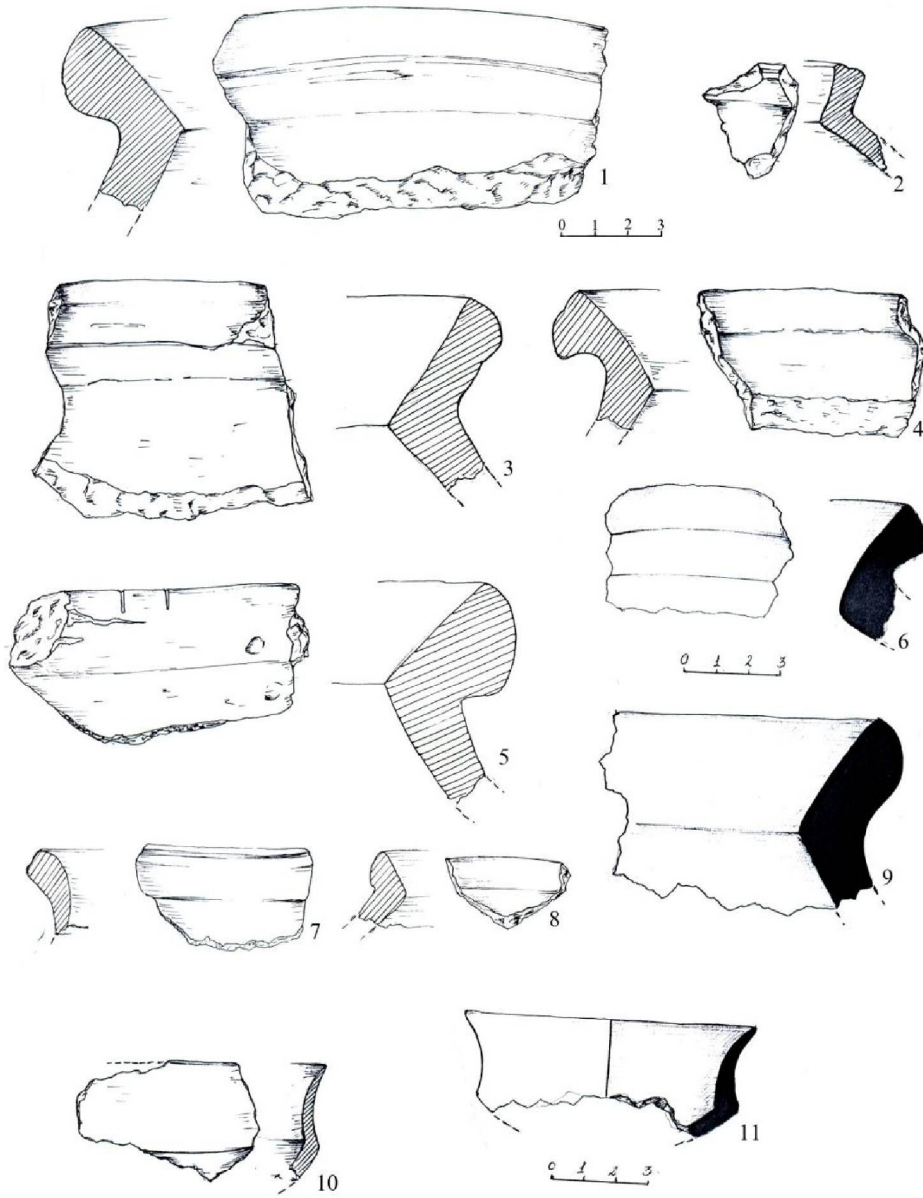
В последующие годы на территории Акстафинского района, во время разведочных работ, обнаружены еще несколько поселений лейлатепинской культуры: Беюк Кесик II, Беюк Кесик III и Селахан. Памятники находятся (от 350 м., до 1,5 км.) недалеко от поселения Беюк Кесик I. На всех участках культурный слой расположен, в основном, ниже современного уровня. На поселениях Беюк Кесик II и III собран подъемный материал, а на Селахан заложен шурф.

Археологический материал, особенно керамика, идентичный с находками поселений Беюк Кесик I, Пойлу, Лейлатепе, близок с Передней Азией, и с майкопской культурой Северного Кавказа. Эти поселения, как и другие памятники лейлатепинской культуры, по своему происхождению связаны не с убейдской или урукской культурами, как считают многие исследователи, а с поздним халколитом пост-убейдского времени Восточной Анатолии – Северной Месопотамии конца V – нач. IV тыс. до н.э. Урукская культура распространилась в этих регионах Передней Азии только начиная с середины IV тыс. до н.э., т.е. после прекращения существования лейлатепинской культуры на Южном Кавказе. Поэтому можно утверждать, что между лейлатепинской и урукской культурами никаких связей не существовало и распространение урукской культуры на Южном Кавказе археологическими фактами не доказано.

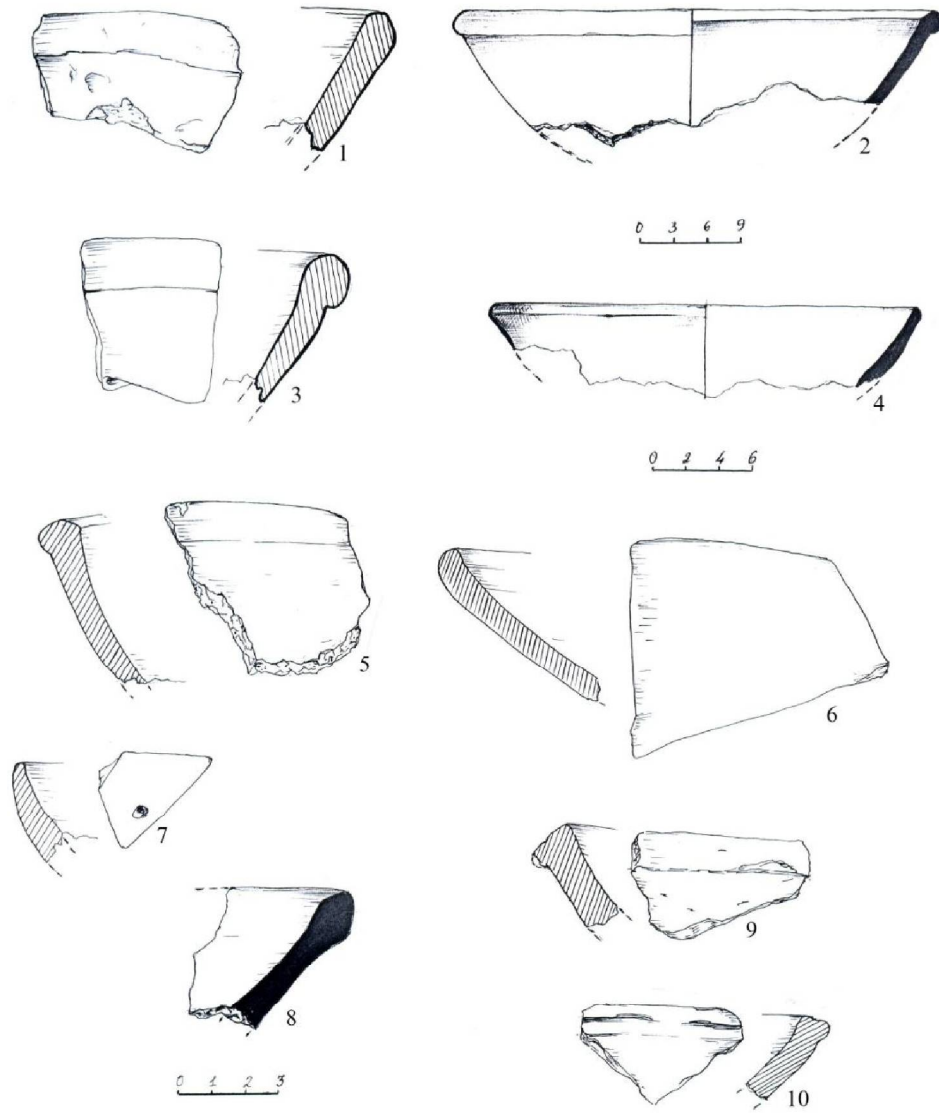
Tablo I

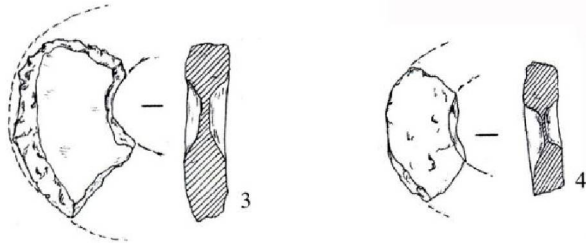
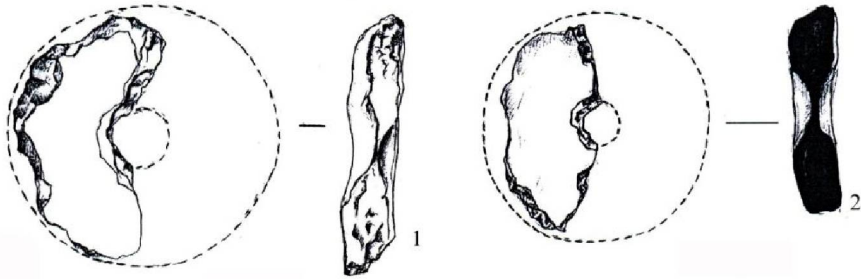
Tablo II

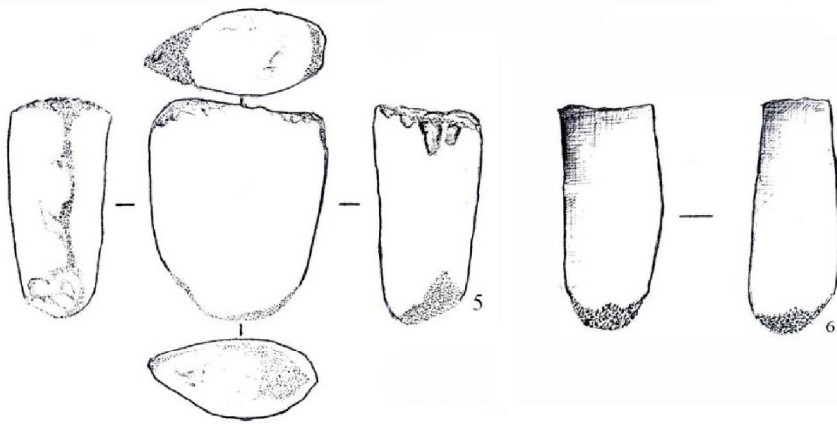
Tablo III

Tablo IV

0 1 2 3

0 1 2 3

Tablo V

